

FÒRUM

José M. Cagigal

ANÀLISI DE LES TENDÈNCIES A LES TESIS DOCTORALS D'EDUCACIÓ FÍSICA

Cursos 1980-1981 a 1995-1996

Ana Ponce de León Elizondo
Esther Gargallo Ibort
Edmundo Loza Olave

Universidad de La Rioja.

Paraules clau:

educació física, tesis doctorals, línies d'investigació.

Resum

Aquest article, després de fer constar la ja tradicional preocupació i dubte en què alguns professionals de l'Educació Física es mouen respecte la científicitat d'aquesta, recull una anàlisi de les tesis doctorals realitzades a Espanya sobre Educació Física. Dins d'aquest, apareixen reflectits els diferents aspectes que ens poden permetre aproximar-nos a les dades de major rellevància per a l'esmentada anàlisi, com ara les tesis lligides per curs acadèmic, universitats i facultats en les quals s'han definit les tesis doctorals i els principals descriptors de totes elles.

Ens interessa fer especial menció a l'apartat relacionat amb els descriptors, atès que aquest és el que de veritat permet analitzar les tendències de les tesis doctorals en Educació Física. A partir d'aquestes categories, establim dues

grans línies temàtiques en les quals s'encamina la investigació: Ciències de la vida i Ciències de l'Educació.

Sembla clar que a l'hora de plantejar-nos seriosament si l'Educació Física pot separar-se de les altres ciències i erigir-se com a ciència pròpia, és necessari comprendre i investigar si aquesta serà capaç de mantenir una personalitat, una identitat pròpia que la faci caminar de forma independent, basat tot el seu treball en els seus propis continguts, en la seva pròpia metodologia, en els seus propis coneixements; això, és possible? Com es pot imaginar altres, abans que nosaltres, s'han plantejat el mateix i, de nou, com és natural, les conclusions pel que fa a això, no són plenament coincidents.

Cagigal (1968) opina que la formació de l'Educació Física no ha estat harmònica, sinó totalment

anàrquica, potser degut a l'"adolescència" d'aquesta possible ciència i en això, ell justifica l'encara debilitat sistema conceptual en el qual l'Educació Física actua. Així mateix, opina que en el sistema i metodologies utilitzats avui en el camp científic de l'Educació Física i l'Esport, apareixen línies cada cop més definides: una, part del camp general de les ciències biològiques, una altre camina inspirada pels mètodes pedagògics. Tot això, unit a les cada cop més nombroses pretensions i investigacions científiques pròpies de l'Educació Física a totes les publicacions que s'han anat donant amb respecte al tema, ens fa preguntar si ja és hora o no de donar vida a la ciència de l'Educació Física. Per donar resposta a aquesta pregunta i recolzar l'asseveració que podria servir com a resposta, tenim el que s'ha considerat l'objecte d'estudi de l'Educació Física

i que tantes opinions i debats ha generat. Aquest objecte el podríem explicitar dient que és la persona que es mou i tota la repercussió física, afectiva i social que pot extreure's d'aquesta possibilitat de moviment, però, és obvi, que l'objecte de la ciència de l'Educació Física, l'home en moviment, no és de la seva exclusivitat, ja que alguns dels seus aspectes són estudiats per altres ciències (kinèsica, biomecànica, fisiologia, psicologia, sociologia, etc.); malgrat tot, són diferents els nivells d'assolir l'objectiu i, per això, diferents els objectius.

Quins serien aleshores aquests objectes de l'Educació Física? La ciència de l'Educació Física té per objecte el tractament rigorós dels problemes i interrogants que planteja l'activitat motriu lúdica, la reflexió sistemàtica sobre la naturalesa del moviment (des de l'examen analític de la fibra

muscular en moviment fins a les relacions psicosocials i polítiques de l'home esportiu) i les causes i els efectes de l'adquisició personal d'aptitud física, d'aptituds cap al moviment, d'habilitats motrius i de noves formes de comportament a través del moviment. Per concloure, ens referirem a Cagigal (1979) quan diu que des de fa anys s'ha conformat una gran ciència del moviment que no procedeix de la suma de les ciències de l'home en l'especial conjuntura del moviment, sinó tot un ampli sistema d'estudis amb objecte científic propi i específic, aquest és "l'home que es mou o és capaç de moure's".

Per tot això, sembla ser que l'Educació Física s'acosta a una ciència educativa, en la qual podria tenir la seva màxima expressió científica, però opinions com la de Cechini (1993) manifesten que en l'actualitat es distingeixen dues grans postures diferenciades: una que tendeix a conformar una gran ciència del moviment humà i una altra que proposa integrar l'Educació Física en el context de les Ciències de l'Educació.

Som conscients que en els últims anys, diferents facultats i escoles universitàries han acollit en els seus programes de doctorat llicenciats per poder realitzar les seves tesis doctorals en Educació Física.

Ara bé, encara que veiem un ampli panorama que es dedica a realitzar investigacions en aquest terreny, també és veritat que a Espanya el nivell d'investigació en Educació Física és encara molt poc elevat.

La consolidació d'un cos de coneixement com a ciència, no només depèn del seu objecte d'estudi, sinó també del mètode pel qual s'accedeix a aquest coneixement. Jean Le Boulch, al 1982, ja acceptava la cooperació i la metodologia de diferents disciplines per aprofundir i aclarir certes dimensions de la conducta motriu.

En aquesta línia de pensament, el present estudi pretén comprovar si les diferents investigacions en

Educació Física giren al voltant de diferents disciplines.

Si atenem els objectius del nostre treball, pretenem, d'una banda, conèixer les línies d'investigació seguides a les tesis realitzades a Espanya i que, d'una forma o una altra estan relacionades amb l'àmbit de l'Educació Física i, d'altra banda, en funció de diferents variables.

Metodologia

Per a aquest estudi, hem seguit una metodologia qualitativa a través de la tècnica de l'anàlisi de contingut, tècnica que ens permet realitzar una descripció i catalogació objectiva, sistemàtica i quantitativa de les dades de l'estudi.

Aquest procediment ens ha permès categoritzar una sèrie de dades escrites amb la finalitat de classificar i ordenar la informació entorn al nostre objectiu.

Per arribar a aquesta classificació, hem efectuat una recopilació de les tesis realitzades al nostre país amb el fi de conèixer cap on s'orienten les línies d'investigació en el nostre camp i l'evolució en aquestes dues últimes dècades.

El nostre punt de partida va ser la consulta de la base de dades TESO que recull les tesis existents a Espanya.

La recerca es va fer introduint els descriptors següents:

- Educació Física
- Esport
- Activitat Física
- Psicomotricitat
- Sociologia esportiva
- Formació del professorat
- Medicina esportiva
- Motricitat
- Psicologia esportiva
- Exercici físic
- Gimnàstica
- Rendiment esportiu

Posteriorment, un cop obtinguts tots els títols corresponents a cada descriptor, es van seleccionar aquells que guardaven relació amb el nostre tema d'estudi, so-

bre els quals es van demanar dades completes pel que fa a:

- Títol
- Autor
- Director
- Resum
- Universitat
- Facultat
- Centre de realització
- Programa de doctorat
- Curs
- Descriptors

Un cop revisada tota la informació obtinguda, vam poder identificar les categories que ens van permetre un ordre en el desenvolupament del nostre estudi; per a això, es van seleccionar només aquelles dades que vam considerar de major rellevància quantitativa:

- Tesis lligides per curs acadèmic
- Universitat d'origen
- Facultat
- Descriptors

Anàlisi i resultats

Pel que fa referència a les tesis lligides per curs acadèmic, les dades de què disposem corresponen als compresos entre 1980-1981 i 1995-1996.

Dins d'aquest ampli tram cronològic, podem establir dues etapes clarament diferenciades. La primera, que recull tota la dècada dels vuitanta i que es caracteritza per l'escàs nombre de tesis lligides, ja que, malgrat que en l'últim curs de l'esmentada època se'n van realitzar 22, el cert és que ni tan sols es van llegir les tesis relacionades directament amb l'àmbit de l'Educació Física durant aquests anys.

Posats a analitzar les possibles raons que puguin explicar aquest fet detectat en aquesta primera etapa, hem arribat a la conclusió que probablement siguin les següents:

1. La formació inicial dels llicenciats en Educació Física. En el currículum de la seva formació ni tan sols hi havia assigna-

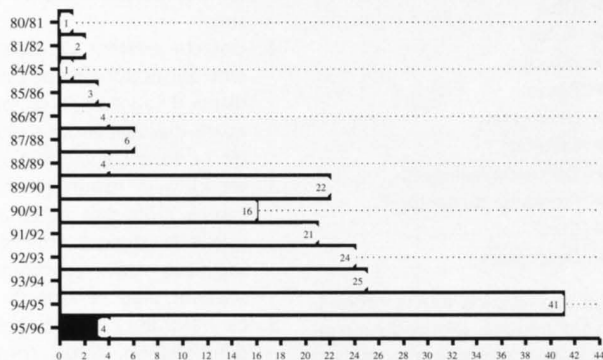
natures que tractessin tècniques, recursos, models, etc. d'investigació en Educació Física.

2. L'oferta existent de treball amb què es trobaven els estudiants d'Educació Física tot i abans d'acabar els seus estudis. La docència, la gestió o la tecnificació esportiva eren camps molt més acceptats que la investigació, molt més sacrificat, menys reconegut i, sobretot, pitjor remunerat.
3. La naturalesa dels treballs d'investigació, llargs, costosos, difícils, incerts, etc. feien que la investigació fos un particular i selectiu àmbit d'acció professional, allunyat del moment, de les característiques i condicions de la majoria dels professionals de l'Educació Física.

La segona etapa comprèn els anys noranta en els quals, degut entre d'altres motius a la creació dels estudis de tercer cicle, han estat diverses les facultats que han acollit amb els seus programes de doctorat llicenciats que han començat la seves investigacions per poder realitzar les seves tesis doctorals i assolir el títol de Doctor.

Així també, cal citar un nombre considerable d'organismes nacionals i internacionals que, sense estar encarregats específicament d'aquest tema, estan oferint nombrosos i variats cursos, així com ajuts per poder realitzar tasques investigadores. És el cas de: el Consell d'Europa, UNESCO, Comitè Olímpic Internacional, Comitè Olímpic Espanyol, Federació Internacional d'Esports per a tots (FISPT), Fons d'Investigació Universitària (FIU), Comunitats autònomes, etc.

Tot això, ha portat com a conseqüència que el nombre de treballs d'investigació dins l'àrea d'Educació Física ha patit un notable increment especialment en alguns cursos com el 94-95, malgrat que en el nostre país l'esmentat nombre és encara relativa-

Gràfica 1. Tesis llegendes per curs acadèmic.

ment baix si el comparem amb el d'altres àrees de coneixement.

En la gràfica 1 pot contemplar-se com en cap dels primers anys vuitanta s'assoleix el nombre de 10 tesis per any, fet que únicament és superat en l'any 89-90. Per contra, a partir del 1990-1991, malgrat la inflexió inicial, l'esmentada xifra es quadruplica any rera any i arriba inclús els anys 94-95 a les 41 tesis llegendes.

Ens interessa matisar que les dades amb què es compten referides al curs 95-96, no són completes, d'aquí que la xifra de aquest curs ofereix, sigui únicament de cinc, malgrat que creiem que no seria imprudent pensar que aquesta s'ampliarà posteriorment.

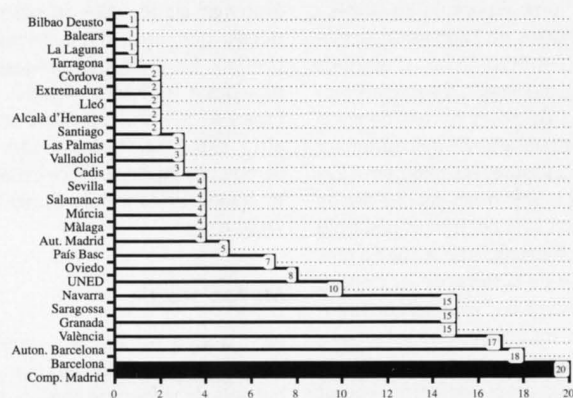
Quan analitzem la *distribució de les tesis* referides a l'Educació Física que s'han realitzat a les diferents *universitats espanyoles*, hem observat que aquelles que cal considerar com a universitats més "poderoses" com ara la Complutense de Madrid, la Central i l'Autònoma de Barcelona són les que n'ofereixen el major nombre. Immediatament després apareixen les universitats de València, Granada, Saragossa i Navarra. La resta de les universitats queden ja en un clar segon pla pel que aquest apartat es refereix.

En principi, cal associar el major nombre de tesis llegendes a les universitats inicialment esmentades al seu major "potencial humà" (tant dins com fora de la pròpia Universitat), de recursos i, en definitiva, econòmic.

Es troba en falta que universitats de gran tradició com les de Salamanca, Sevilla, etc. no apareguin en els primers llocs d'aquesta relació, el que probablement pot deure's al caràcter eminentment humanista d'aquestes.

Igualment crida l'atenció el fet que universitats que no compten amb un tercer cicle propi d'aquests estudis com les de Navarra aportin un nombre de tesis tan important.

Amb l'ànim de mostrar clarament quina és la situació actual pel que a aquest assumpte es refereix, adjuntem la gràfica 2 en la qual pot observar-se, a més del que hem comentat, quina és l'aportació de la resta de les nostres universitats. Posats a detectar en quines *facultats o centres superiors d'ensenyament* del nostre país s'han desenvolupat més tesis relacionades amb l'Educació Física, hem comprovat que hi ha una estreta i lògica relació entre el nombre d'aquestes i aquells centres o institucions d'ensenyament i investigació universitaris en els quals s'imparteixen i s'investiguen els principals

Gràfica 2. Distribució de les tesis per universitats.

camp amb els quals tradicionalment s'ha associat la investigació en l'Educació Física, com són el de les Ciències de la vida i el de les Ciències de l'Educació. Efectivament, atès que el camp de les Ciències de la vida han estat en el qual s'han situat la major part de les tesis que giren al voltant de l'Educació Física, sembla lògic pensar que siguin aquelles facultats en les quals es desenvolupen aquests estudis les que comptin amb un major nombre d'elles, com passa amb les facultats de Medicina que són, amb 67 tesis llegendes, les que acaparen la major quantitat i apareixen immediatament després les facultats de ciències de l'Educació i afins, que compten amb 39 tesis i les de Psicologia amb 17.

En el cas contrari, es troben aquelles facultats en les quals els estudis que desenvolupen gairebé no guarden relació amb l'Educació Física, com ara Ciències Polítiques, Belles Arts, Geografia i Història, etc., En aquestes, hem localitzat una o dues tesis per cada una d'elles.

Curiosament es dona el cas que el nombre de tesis llegendes en els centres dedicats a impartir estudis d'Educació Física, INEFs i Facultats de Ciències de l'Activitat Física i l'Esport, és notablement inferior als centres anteriorment esmentats, probablement a causa

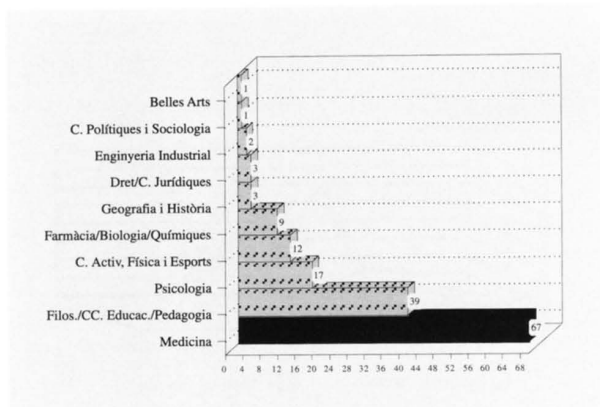
d'una major tradició investigadora dels primers i a la tardana implantació dels tercers cicles d'estudis en els segons.

Dins de l'Educació Física, es distingeixen dos camps que la defineixen. D'una banda, el camp educatiu, amb un cos teòric i metodològic propi i, d'altra, el de Ciències de la vida, els coneixements i metodologia de les quals s'acosten més a les anomenades ciències biològiques i físiques.

Dels camps citats, ha estat el segon el que ha tingut un major tractament, a causa potser de la transcendència social de les seves investigacions i del fet de comptar amb professionals habituats a la pràctica investigadora: metges, químics, biòlegs, etc.

Quan estudiem els *descriptors* que vam obtenir de l'esmentada base de dades, apreciem que cada tesi s'enquadra en diferents descriptors i que aquests no eren excloents entre si. Per tant, es va procedir per a cada una de les tesis, de tal manera que les gràfiques apareguessin enquadrades en una categoria única.

La selecció d'un únic descriptor ens va obligar a examinar el resum de cada tesi per extreure el tema central d'estudi i crear descriptors excloents, amb la qual cosa es va

Gràfica 3. Facultats on s'han llegit tesis d'EF.

concloure en els que es detallen a continuació.

Ciències de la vida:

- Desenvolupament motor
- Biomecànica
- Patologies
- Metabolisme, nutrició, antropometria
- Fisiologia de l'exercici

Ciències de l'Educació:

- Formació de professors
- Àmbit escolar
- Rendiment

Altres descriptors:

- Geografia
- Gestió i planificació
- Salut
- Sociologia
- Psicologia
- Història i Antropologia filosòfica

Recollim en la taula 1 els diferents temes d'estudi que agrupa cada descriptor.

En la categoria de *Ciències de la Vida* apareixen un total de 81 tesis, les quals centren el seu tema d'estudi sobre aspectes relacionats amb l'adaptació de l'organisme a l'esforç, les variacions del component morfològic i nutricional, les patologies relacionades amb aspectes parcials de l'activitat física, etc. (vegeu taula 2).

D'aquesta manera, en la gràfica podem observar que les tesis centrades en la fisiologia de l'exercici

ocupen el primer lloc dins la categoria de les ciències de la vida. El cert és que totes elles han contribuït aportant nombroses dades que han permès avançar enormement en el coneixement de les reaccions de l'organisme davant l'exercici.

En la categoria de *Ciències de l'Educació*, apareixen un total de 42 tesis enquadrades en tres grans blocs: la formació de professors, l'aportació de l'Educació Física en l'àmbit del rendiment esportiu i, per últim, la contribució de l'Educació Física al camp escolar.

Com pot observar-se en la gràfica següent, les categories incloses en *Altres descriptors*, responen a temàtiques molt diverses i no es supera en cap d'elles el total de 14 tesis llegides.

Si comparem aquestes tres últimes gràfiques de descriptors, podem concloure dient que, fins ara, predominen les investigacions centrades en l'aspecte biològic i educatiu de l'ésser humà; malgrat tot, queden nombrosos temes sobre els quals les investigacions en l'actualitat són escasses. L'explicació podria trobar-se en la recent incorporació d'alguns d'ells (salut, gestió i planificació) a l'àmbit de l'Educació Física. Així mateix, cal ressaltar la manca de treballs centrats en l'àmbit de l'Educació Física adaptada.

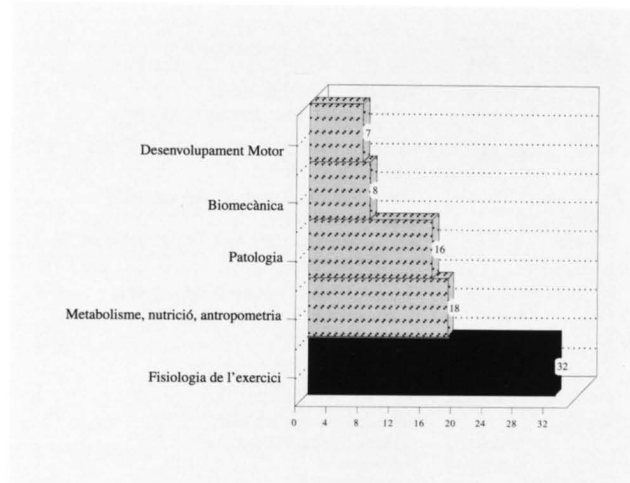
Fins al moment, la gràfica corrobora que hi ha un major nombre de tesis centrades en les Ciències

CIÈNCIES	DESCRIP-TORS	TEMES D'ESTUDI
CIÈNCIES DE LA VIDA	Desenvolupament motor	· Evolució de les característiques motrius · Característiques motrius específiques segons grups d'edat
	Biomecànica	· Investigacions aplicades que pretenen contribuir a la millora de determinats aspectes motrius
	Patologia	· Incidència de programes d'entrenament sobre determinades patologies cardiorespiratòries · Alteracions orgàniques produïdes per la pràctica de determinades especialitats esportives
	Metabolisme, nutrició, antropomètrica	· Variacions del component morfològic en funció de l'exercici · Variacions de component metabòlic induïts per l'exercici · Influència d'hàbits alimentaris
	Fisiologia de l'exercici	· Adaptacions de patrons fisiològics a l'exercici · Respostes fisiològiques davant l'exercici
CIÈNCIES DE L'EDUCACIÓ	Formació de professors	· Efectivitat dels programes de formació · Motivació, actituds dels futurs professors · Tècniques de treball · Formació permanent
	Àmbit escolar	· Disseny de programes · Currículum d'Educació Física · Influència de l'Educació Física sobre altres aspectes del currículum
	Rendiment	· Efectivitat de programes · Disseny de programes · Influència de les tècniques d'ensenyament/aprenen. sobre el rendiment
ALTRES	Geografia	· Espais d'oci
	Gestió i Planificació	· Equipaments esportius · Règim jurídic esportiu · Gestió d'instal·lacions
	Salut	· Programes de prevenció · Hàbits de salut i pràctica d'exercici en diferents poblacions · Prescripció d'exercici físic per la salut
	Sociologia	· Premsa esportiva · Cultura esportiva · Processos de socialització · Realitat sociodeportiva
	Psicologia	· Aspectes psicològics de la pràctica esportiva · Entrenament psicològic · Motivació dels practicants · Personalitat de l'esportista
	Història, antropologia filosòfica	· Epistemologia de l'Educació Física · Història de l'Activitat Física · Els jocs populars · Història de l'Educació Física

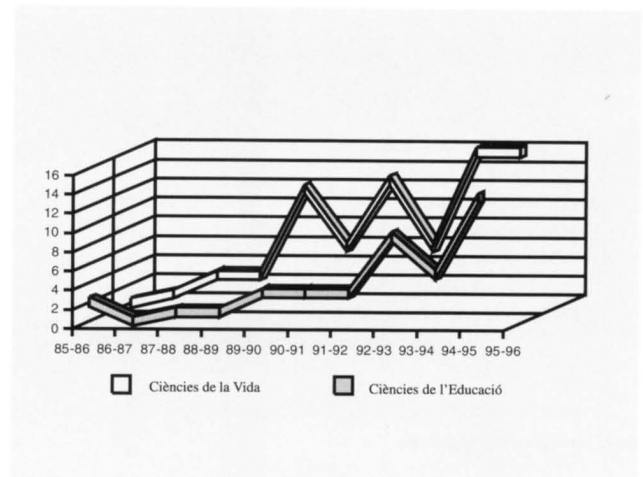
Taula 1.

CIÈNCIES	METODOLOGIA
CIÈNCIES DE LA VIDA	· Gran influència de les ciències mèdiques · Estudis transversals · Estudis experimentals · Anàlisis estadístiques · Predomini de situacions de laboratori o estandaritzades
CIÈNCIES DE L'EDUCACIÓ	· Metodologia no experimental · Mètodes correlacionals · Mètodes descriptius · Mètode clínic · Metodologia quasi experimental · Metodologia experimental · Utilització de mètodes qualitius · Investigació avaluativa · Investigació operativa · Investigació-acció

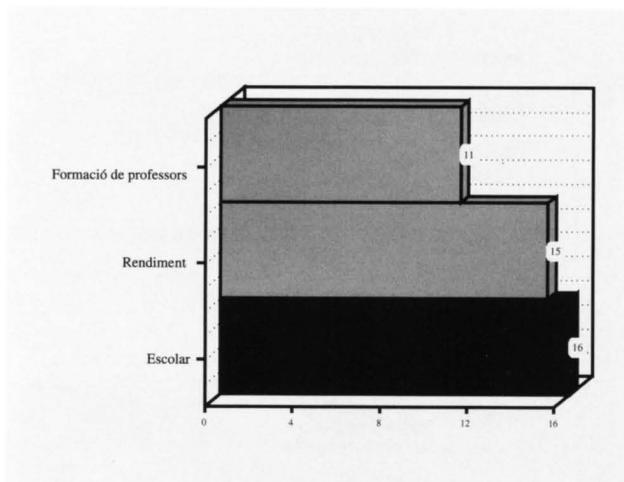
Taula 2.

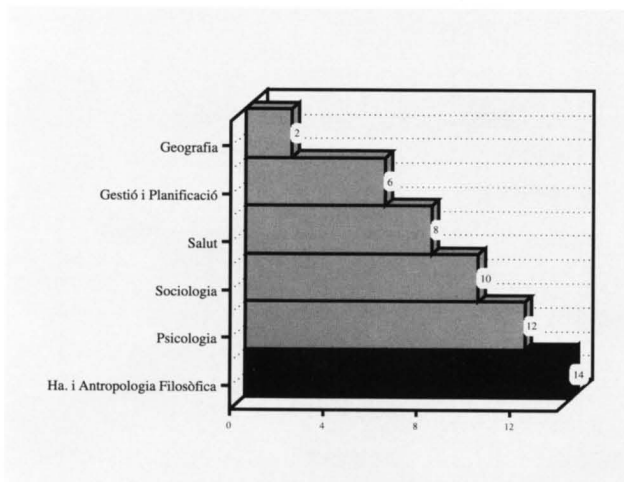
Gràfica 4. Descriptors de les tesis sota la categoria de Ciències de la Vida.

Gràfica 7. Evolució de la temàtica de les tesis.

Gràfica 5. Descriptors de les tesis sota la categoria de Ciències de l'Educació.

Gràfica 6. Altres descriptors.

ciències de la vida amb un augment progressiu des del curs 1984-1985.

Malgrat tot, en Ciències de l'Educació, podem observar que encara que l'augment segueix sent progressiu, l'increment més notable no es dona fins al curs 1992-1993.

Conclusions

Si ens remetem a la introducció d'aquest article i un cop analitzats els diferents aspectes estudiats, podem destacar que efectivament les tesis doctorals en Educació Física s'enquadren dins de dos grans blocs: Ciències de la vida i Ciències de l'educació.

Possiblement, l'explicació a aquest fet haguem de buscar-la en la recent incorporació de la nostra disciplina al món de la investigació científica, així com en l'obligació d'incorporar-nos a altres facultats per a la realització d'estudis de tercer cicle davant la inexistència d'aquests en els centres de formació propis de l'Educació Física.

Creiem que aquest fet tendirà a modificar-se en els propers anys i efectivament tenim constància que són bastants els companys que han començat a defensar les seves tesis sobre temes específics de l'Educació Física. De la mateixa manera, no donem per acabat

aquest treball, ja que som conscients que precisament és a partir de l'any 1995-1996 quan aquesta situació, comentada anteriorment, s'està produint.

Per tant, quant a la temàtica, entenem que pot ser interessant seguir investigant com evolucionen les tesis en anys futurs, ja que això podrà orientar sobre les noves tendències en Educació Física.

Bibliografia

ANDRÉ, J. (1985). Cuáles han sido y son las tendencias de la Educación Física. *Apunts, Educació Física núm. 1*. Barcelona

CAGIGAL, J.M.^a (1968). La educación física, ¿ciencia? *Citius, Altius, Fortius. Tomo X, Fas. 1-2*. Madrid

CAGIGAL, J. M.^a (1979). *Cultura intelectual y cultura física*. Buenos Aires: Kapelusz

CECCHINI ESTRADA, J.A. (1993) *Antropología y epistemología de la Educación Física*. Oviedo: Ferreria

ORTEGA GÓMEZ, E. (1989). La educación Física y su dimensión científica. *Apunts núm. 16-17*. Barcelona

PARLEBAS, P. (1987). *Perspectivas para una Educación Física moderna*. Málaga: Unisport

TESEO - Base de datos sobre tesis doctorales -

VÁZQUEZ, B & ALONSO, I. (1985). *La Educación Física en la perspectiva de las ciencias de la educación*. Bilbao: Arratia

VIGARELLO, G. (1972) Reflexions sur l'origine, l'unité et la place de la théorie en education physique. *Etudes et Recherches, Annales ENSEPS núm. 1*. Paris